

GRAVETTIANUL DIN SPAȚIUL CARPATO-NISTREAN

DE

VASILE CHIRICA și ILIE BORZIAN

CUVINTE CHEIE: Spațiul carpato-nistrean, Paleolitic superior, Gravettian.

În zona geografică luată în considerație sunt cunoscute până în prezent peste 500 de așezări gravettiene, fiecare cu unul sau mai multe niveluri de locuire, începând cu primele etape de evoluție cultural-cronologică și până în Epigravettianul final, evaluate în lucrări de caracter general (M. Bitiri, 1972; N. Chetaru, 1973; A.P. Černyš, 1973; M. Brudiu, 1974; Fl. Mogoșanu, 1978; V. Chirica, 1989, 2001; I. Borzian, 1994; Al. Păunescu, 1970, 1993, 1998, 1999; M. Cârciuamaru, 1980).

Pot fi nominalizate mai multe microzone geografice, deosebit de bogate în locuiri: Nistrul superior, cu stațiunile Molodova I și V, Nistrul mijlociu, unde Cosăuți reprezintă cea mai importantă stațiune, afluenții Prutului și ai Nistrului, cu numeroase situri, între care pot fi menționate Cormani IV, Oselivka, Ciutulești I, Prutul mijlociu, cu Mitoc-Malu Galben și Pârâul lui Istrati, Crasnaleuca, Cotu Miculinți, Ripiceni-Izvor, Stânca, Valea Badelui, Podișul Sucevei, cu Dolhasca-Dealul Viei și Topile-Dealul Catargii, Bazinul Răpciuni (terasele Bistriței), cu Bistricioara-Lutărie, Ceahlău-Dârțu și Podiș, Lespezi-Lutărie, Buda-Dealul Viei.

În decursul timpului au fost elaborate mai multe scheme de evoluție culturală a Gravettianului și a stațiunilor cercetate prin săpături sistematice (P.I. Boriskovski, 1953; A.P. Černyš, 1973, 70 și urm.; C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, 1966, 5–105; V. Chirica, 1989, 140–145; 1999, 232–241; Al. Păunescu, 1998, 32 și urm.; 1999, 11–45). Necesare și foarte utile la vremea lor, unele dintre aceste scheme evolutive își păstrează și astăzi valoarea. Bazate pe concepția stadialistă de evoluție a întregului paleolitic superior, schemele cercetătorilor de la Sankt Petersburg includeau mai multe trepte de evoluție, și luau în considerație evoluția lentă a uneltelor de muncă. Ele au contribuit în mod esențial la cunoașterea și înțelegerea complicatelor procese de evoluție a tehnicilor de cioplire a pietrei, a uneltelor, punând accent pe economia comunităților preistorice paleolitice, bazată pe vânătoare și cules. Urmând sensul acestor scheme, s-a încercat să se fundamenteze, în zona Nistrului mijlociu, existența a două faze evolutive ale culturii paleoliticului superior de tip molodovian, diferențiate prin inventarele tipologice ale nivelurilor 10-7 și 6-1 ale stațiunii Molodova V (G.P. Grigoriev, 1970, *passim*). De altfel, este de precizat că evaluarea și definirea acestei culturi s-a realizat sub influența lui A.N. Rogačev (1957, *passim*), care a promovat insistent ideea existenței, în paleoliticul superior din estul Europei, a unor culturi arheologice cu caracteristici tipologice distincte. În felul acesta, aproape toate stațiunile gravettiene erau atribuite Molodovianului (A.N. Rogačev, M.V. Anicovič, 1984, 172–182).

La vest de Prut, în schema geocronologică a Gravettianului de pe terasele Bistriței, C.S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu (1966, 25–30) au constatat existența unui număr de patru etape: inferior, mijlociu, superior și final. Mai recent, Al. Păunescu (1998, 40–43; 1999, 34) a semnalat, în întregul spațiu dintre Carpați și Prut, opt etape probabile de evoluție a Gravettianului, cu precizarea că etapa a VII-a aparține unei perioade finale a culturii, care s-a desfășurat în Tardiglaciuar, iar etapa a VIII-a este considerată ca aparținând Epigravettianului.

M. Otte (1981, 133–140) a definit ideea că majoritatea stațiunilor paleoliticului superior recent de pe Valea Nistrului ar trebui atribuite Gravettianului Oriental. O nouă sistematizare a Gravettianului Oriental dintre Carpați și Nistru este axată pe existența unor „ritmuri evolutive” (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borzian, 1996, 213–226), identificându-se inclusiv tangențe cronostatigrafice și cultural-tipologice între entitățile europene și acelea din spațiul est-carpatic al României (V. Chirica, 1999, 232–240; 2001, 111–112).

După opinia noastră, atribuirea unor tehnocomplexe litice Gravettianului Oriental trebuie concepută numai pentru un anumit grup de industrii din spațiul carpato-nistrean, unde au fost identificate și cercetate prin săpături sistematice stațiuni reprezentând complexe de tranziție de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior, complexe tipice Aurignacianului clasic, dar și entități cu trăsături mixte, aurignaciene și gravettiene. În ultimul timp s-a evidențiat tot mai clar (inclusiv cu ocazia Colocviului consacrat Gravettianului oriental, de la Moscova-Zaraisk, 1997), că Gravettianul din spațiul dintre Carpați și Nistru diferă esențial de tehnocomplexele din bazinele hidrografice ale Desnei, Niprului și Donului (I. Borzian, 1998, 135–142).

Tehno-complexele gravettiene dintre Nistru și Carpații Orientali au o structură tipologică proprie. Gravettianul nistrean include industriile paleoliticului superior recent de pe Valea Nistrului și din regiunile limitrofe (până la Bugul de Sud), în care lipsesc tipurile aurignaciene de unelte (gratoare carinate înalte, lame cu rețușe semiabrupte, burine diedre, poliedre, nucleiforme), formele musteriene (raclă, vârfuri musteriene, piese denticulate, cu scobituri rețușate laterale, piesele bifaciale fiind extrem de rare), în timp ce elementele specifice „diviziunii culturale” Kostenki-Pavlov-Willendorf-Spadzista (piesele de tip Kostenki, vârfurile cu scobitură laterală rețușată, vârfurile foliacee de tip Pavlov etc.) lipsesc sau se găsesc în proporții extrem de reduse (G.P. Grigoriev, 1998, 73–81; M.D. Gvozdover, 1998, 224–279).

Stațiunile gravetiene din lunca Nistrului conțin tehnocomplexe cu trăsături specifice tipologic și de cioplire (rețușare). În inventarele litice ale acestor stațiuni sau niveluri de locuire sunt abundente gratoarele simple pe lame, uneori combinate cu burinele de unghi și pe trunchiere rețușată, burine pe trunchiere, uneori duble, burine simple și de unghi. În complexe timpurii (Molodova V, nivelurile 10-7, Ciutulești etc.) sunt prezente vârfurile unilaterale alungite, uneori duble, lame și lamele cu rețușe abrupte pe una sau ambele laturi (lame și lamele de tip La Gravette, lame appointée, microdenticulate cu aspect de fierăstrău etc.); în complexe târzii nu lipsesc „patruleter” alungite cu capetele rețușate, în timp ce străpungătoarele, piesele cu aspect de dăltiță, cu rețușe plate, scalariforme, sunt mai rar întâlnite. Piesele din os și corn sunt reprezentate de ciocane-târâncop din corn de ren, „săpăligi”, ace, vârfuri fusiforme cu sau fără incizii longitudinale, din corn de ren sau fildeș de mamut, apoi lisoare, străpungătoare, mânere transversale pentru unelte compozite; în etapele finale apar harpunele (Cosăuți).

Etapa timpurie a Gravettianului de pe Nistru este lipsită de piese de artă și de podoabă. Aceste materiale apar în etapa mijlocie, după ce s-a depășit limita de aproximativ 23.000 ani BP. Astfel, în stațiunile gravetiene se cunosc, începând de la data menționată, două piese interpretate ca reprezentând figurine feminine, în nivelele 9 și 7 de la Molodova V, o figurină reprezentând un bizon (Cosăuți, niv. 2a), piese cu ornament incizat sau în relief, care au avut o destinație utilitară (manșon pentru ace, vârfuri de sulită, săpăligi, „ostii”, harpune, bastoane perforate), pandantiv din os și fildeș, plachete din gresie cu ornament incizat, pandantive din dinți de vulpe și ren polar, brățări din fildeș de mamut (V. Chirica, I. Borzian, 1992, 199–210; I. Borzian, C.-V. Chirica, 1996, 393–400; I. Borzian, M. Otte, P. Noiret, 1998, 5–28; I. Borzian, 1998).

În inventarul litic predomină burinele, majoritatea fiind pe trunchiere rețușată. În număr mare, sunt prezente lamele și lamele rețușate abrupt.

Nu au fost identificate locuințe special amenajate, din fildeși și oase de mamut, asemănătoare cu acelea de pe Desna, Nipru și Don, dar au fost dezvelite locuințe temporare, de forme ovale sau rotunde, cu vetre de foc în interiorul lor (Molodova V, Cosăuți).

După cum se observă, structura generală a inventarului arheologic, specific stațiunilor și nivelurilor de locuire gravettiană din zona Nistrului, este relativ simplă. Predomină 3-4 tipuri principale de unelte din silex (foarte rar din alte roci), cu subtipurile impuse de gradul de cunoștințe „tehnologice” ale culturii; acest inventar era determinat de necesitățile diurne, de activitățile specifice zonei geografice: vânătoarea renului polar și prelucrarea produselor acestei ocupații. De regulă, în stațiunile unde condițiile chimice din sol au permis păstrarea resturilor faunistice, acestea aparțin, în marea lor majoritate, renului polar. Doar la Mežigorci predomină mamutul (O.S. Sitnik, A.B. Bogucikii, L.V. Kulakovskaja, 1996, 92–96).

Majoritatea stațiunilor luate în considerație au caracter temporar și considerăm că au funcționat în perioadele de toamnă-iarnă. Acest considerent este determinat de faptul că printre resturile faunistice identificate, nu sînt indivizi cu o vârstă mai mică de 8-9 luni. În plus, nivelele de locuire sunt specifice unei perioade scurte de viațuire, nedepășind 15–18 cm.

Au fost utilizate, cu predilecție, rocile locale în cioplirea uneltelor: silexul cenușiu de Volânia pe Nistrul mijlociu. Foarte rar, îndeosebi în stațiunile dintre Prut și Nistru (dar mai apropiate de Prut), se constată folosirea silexului de Prut și chiar a unor roci carpatice, cum ar fi gresia silicioasă cu glauconit, șistul negru, de Audia, iar la Cosăuți au fost găsite 7 piese din obsidian transparent-cenușiu (I. Borzian, 1994, 23-41). În general, din aceleași roci dure s-au folosit nicovale, percutoare, suporturi, piese intermediare: majoritatea poartă urmele de utilizare.

O trăsătură caracteristică este constatată: amplasarea campamentelor sezoniere sau de mai lungă durată în zonele bogate în materie primă și cu condiții optime de mediu ecologic. În acest sens, putem aprecia faptul că grupele umane ale paleoliticului superior recent de pe Nistru cunoșteau particularitățile filogenetice ale renului polar – principala specie vânată. Precizăm că renul polar este un animal caracteristic de turmă, care pe parcursul anului duce un mod de viață nomad. Primăvara, urmând linia zăpezilor, turmele de reni migrau spre nord, până la zona de tundră. Acest drum era, uneori, de mii de kilometri. În timpul verii, renul polar nu avea condiții prielnice de viețuire între Bugul de Sud și Carpați. Turmele de reni puteau viețui vara doar la nordul Câmpiei Ruse, în zona largă a Balticei; toamna, odată cu venirea zăpezilor, se retrăgea spre sud și, pe linia versantului estic al Carpaților, pătrundea pe teritoriul dintre Carpați și Nistru, unde ierna. În condițiile unui landsaft vălurit, acoperit de păduri, găsea condiții propice de viață. Turmele de reni, care migrau sezonier aceste spații, uneori imense, numărau mii de indivizi. Pendularea sezonieră se făcea pe rute obișnuite, care se schimbau extrem de rar, impuse tot de condiții climatice. Barierele naturale – râurile, lanțurile muntoase, mlaștinile imense, erau ocolite ori forțate prin locuri stricte, cunoscute prin experiența instinctivă a migrațiilor. Prin aceleași experiențe, colectivitățile umane din toate perioadele epocii paleolitice, dar îndeosebi în paleoliticul superior, cunoșteau rutele de migrație a renului și își amenajau campamentele tocmai în locurile de trecere a turmelor peste obstacolele naturale. Vânătoarea renului avea un succes deosebit cu ocazia trecerii peste marile cursuri de apă, aprovizionarea locuitorilor unei stațiuni fiind asigurată în condiții optime, cu carne, piei, oase, cu atât mai mult cu cât climatul destul de rece permitea păstrarea produselor timp îndelungat. Așadar, acestor condiții de mediu ecologic trebuie să le fi fost tributare amplasările campamentelor umane nu numai pe linia Nistrului, dar și a Prutului, a unor afluenți ai acestor râuri, pe terasele Bistriței (zonă montană, cu specific periglaciatic): Molodova I și V, Cormani IV, Oselivka, Vladimirovka, Cosăuți, Ripiceni, Mitoc, Crasnaleuca, Bistricioara-Lutărie, Ceahlău și multe altele. De asemenea, este cunoscut faptul că turmele de reni polari schimbau rutele de migrație o dată la 60–100 de ani (I.S. Gurvič, B.O. Dolgich, A.V. Smoleak, 1970, 38–71). Din aceste considerente, este foarte probabil că și comunitățile umane își abandonau așezările odată cu devierea rutelor de migrație a renilor polari. În aceste perioade nelocuite, se formau straturi sterile din punct de vedere arheologic și faunistic. De cele mai multe ori (Molodova, Mitoc, Bistricioara, Crasnaleuca, Cosăuți etc.) oamenii reveneau pe locul vechilor amplasamente, poate fără a ști de existența unor locuiri anterioare. Exemplul stațiunii Mitoc-Malu Galben, care timp de aproape 14 milenii (traversând aproape întregul paleolitic superior, între aproximativ 34.000 și 20.000 ani B. P.) a fost locuită aproape în permanență, este cât se poate de concludent. Este la fel de adevărat că, în timpul verii, când vânatul predilect – renul – lipsea, comunitățile se răspândeau în zonă pentru a urmări alte specii de animale. Așa se poate explica existența unor așezări simple (cu un singur nivel de locuire, și acela sporadic, sărac în resturi arheologice), situate nu departe de stațiunile de bază, pluristratificate.

În spațiul de la vest de Prut și până la Carpați, stațiunile gravettiene nu fac excepție de la caracteristicile generale ale culturii, dar au trăsături specifice. Mai întâi, este de precizat faptul că, în ceea ce privește intensitatea de locuire, avem două zone principale: spațiul dintre Prut și Siret, dominat de marile stațiuni de pe Prutul mijlociu, și spațiul dintre Siret și Carpați, dominat de bogatele stațiuni de pe terasele Bistriței, din zona Ceahlău (depresiunea subcarpatică externă) (Al. Păunescu, 1998, 40–43; 1999, 11–48; V. Chirica, 1989, *passim*).

La rândul ei, zona Prutului mijlociu cuprinde trei importante habitaturi, unde factorul ecologic a avut un rol esențial în individualizarea caracteristicilor locuirilor gravettiene (chiar dacă toate trei se află în același spațiu geomorfologic, Câmpia Jijiei Superioare și a Bașului): Crasnaleuca-Cotu Miculinți, Mitoc și Ripiceni. La Crasnaleuca și Cotu Miculinți au fost depistate, prin amplele cercetări efectuate de Mihalache Brudiu, bogate niveluri de locuire, unde, element esențial, componentele chimice ale solului nu au deteriorat resturile faunistice, fiind identificate adevărate ateliere de prelucrare a osului și cornului de cerb și ren. Al. Păunescu a încadrat aceste locuiri în primele trei etape din sistematizarea propusă (Al. Păunescu, 1999, p. 11 și urm.). Pe baza analizelor efectuate pentru stabilirea vârstei locuirilor, nivelul IV de la Crasnaleuca-Staniște a fost datat la 19.460 ± 220 B. P. (Bln-1443), iar nivelul VII, la 21.700 ± 800 B. P. (GrN-12671). Precizăm că M. Brudiu a stabilit stratigrafia locuirilor de la cele mai vechi (niv. VIII) la cele mai recente (niv. I). În acest context, credem că există o anumită incertitudine cu privire la încadrările menționate. Este drept că nu s-au precizat limitele cronologice ale fiecărei etape probabile de evoluție a Gravettianului dintre Carpați și Siret, respectiv între Siret și Prut, dar, fie și numai pe criterii de strictă cronologie absolută, nu pot fi incluse în aceleași etape primele niveluri de la Mitoc-Malu Galben, datate între 26.100 ± 800 B. P. - 28.910 ± 480 B. P. și primele niveluri de la Crasnaleuca, acestea din urmă fiind cu 6000–7000 ani mai recente. Dacă analizăm, comparativ, inventarele litice ale locuirilor luate în discuție, din cele două așezări, vom găsi diferențe notabile, acelea de la Mitoc-Malu Galben având un caracter de mai pronunțată arhaicitate.

Stațiunea de la Cotu Miculinți-Gârla Mare are 7 niveluri de locuire, separate, ca și la Crasnaleuca, pe criterii stratigrafice, inclusiv poziția vetrelor de foc. Și aici, nivelurile cele mai vechi sunt cele mai de jos.

Datările de cronologie absolută indică vârste foarte apropiate de acelea de la Crasnaleuca: 18.810 ± 300 B. P. (GrN-12661) pentru nivelul V și 20.140 ± 410 (GrN-12662) pentru nivelul VII. Raportate la locuirile de la Mitoc-Malu Galben (singurele din zona Prutului mijlociu, datate prin metodele cronologiei absolute), constatăm că începutul locuirilor de la Crasnaleuca și Cotu Miculinți se situează în zona finală a locuirilor de la Mitoc-Malu Galben. Dar, asupra problemelor de cronologie vom reveni. Dorim să precizăm doar faptul că și caracteristicile inventarelor litice ale acestor locuiri le situează spre etapa mijlocie a Gravettianului din zona noastră, în timp ce primele niveluri, cele mai noi, pot fi atribuite Gravettianului evoluat, dacă nu chiar celui superior.

Stațiunea de la Mitoc-Malu Galben a oferit, după opinia noastră, cea mai completă secvență de locuiri, care situează Gravettianul de pe întregul teritoriu carpato-nistrean, la nivelul celui din Europa Centrală. Astfel, nivelul I, cel mai vechi, datat între 28.000–26.500 B. P. se caracterizează prin prezența pieselor de tip Gravette și microgravette, vârfuri de tip «à gibbosité», lame retușate, lame „vârfuite (appointée)”; nivelul II este datat între 26.500 și 25.500 și se caracterizează prin prezența lamelor retușate, a lamelor trunchiate, de tip «appointée», dar nu lipsesc piesele «à dos»; nivelul III, datat între 25.500–24.000 B. P., se caracterizează prin lame «appointée», trunchiate, retușate, cuțite tip Kostienki, vârfuri cu scobitură (à cran), de tip Gravette și microgravette; nivelul IV este datat între 24.000–23.000 B. P. și se caracterizează prin lamele «appointée», trunchiate, retușate, vârfuri cu scobitură (à cran), vîrfuri tip «à gibbosité», piese de tip Gravette și microgravette. Precizăm că un nivel V, cel mai recent, nu a fost identificat în poziție stratigrafică la fel de continuă, ca și celelalte, dar prezența pieselor de silex și a resturilor faunistice, dispersate, situate deasupra lentilelor de nisipuri, demonstrează existența unor locuiri ulterioare nivelului IV. De asemenea, estimăm că datările de 20.300 ± 700 B. P. (GrN-14031) și 20.150 ± 210 B. P. (GrN-13675), provenite pe baza cărbunilor recoltați din vetrele situate în careurile J-6, – 3,60 m și J-7, – 3,10 m, ar putea să aparțină acestui nivel, destul de sărac în unelte (V. Chirica, 1999, 232–240; 2001, 102–120).

A treia secvență importantă de locuiri din zona Prutului Mijlociu este oferită de marea stațiune de la Ripiceni-Izvor, nivelurile gravettiene Ia, Ib, IIa, IIb. Nu vom intra aici în detalierea inventarelor litice, aceasta fiind realizată de Al. Păunescu (1993, 153–171; 1999, 244–260). Constatăm doar existența unei masive grupe aurignaciene (6,85%) în niv. Ia, care scade la 2,98% în niv. Ib, crește la 6,02% în niv. IIa (unde grupa caracteristică gravettiană are procentaj dublu, 12,04%) și scade la numai 1,74% în niv. IIa, unde grupa gravettiană este de 17,83%. Mai constatăm prezența unor piese de mai veche tradiție în primele niveluri, dar și continuarea ciopliirii bifaciale, inexistentă în celelalte niveluri de locuire ale zonei Prutului mijlociu și chiar ale spațiului carpato-prutean. În lipsa unor datări certe de cronologie absolută, Al. Păunescu (1999, 36–38) a propus următoarele încadrări: niv. Ia în cea de a treia etapă probabilă de evoluție a Gravettianului din zona dintre Carpați și Prut; niv. Ib în cea de a patra etapă probabilă; niv. IIa în a cincea etapă probabilă; niv. IIb în cea de a șaptea etapă probabilă.

Stațiunile și nivelurile gravettiene de pe terasele Bistriței (Bazinul Răpciuni) reprezintă o grupă distinctă a Gravettianului est-central european. Mai întâi, este de precizat că la Bistricioara-Lutărie, Ceahlău: Dârțu, Podiș, Cetățica I și II, locuirile gravettiene se situează, stratigrafic, peste acelea aurignaciene, care au populat pentru prima dată această zonă geografică. Doar la Poiana Cireșului, Lespezi-Lutărie și Buda-Dealul Viei au fost depistate, până în prezent, numai locuiri gravettiene.

O caracteristică a acestor locuiri o reprezintă folosirea unor roci de proveniență diferită de materia primă locală, cum ar fi silexul zis de Prut. Este de precizat și faptul că silexul de Prut este prezent pe Valea Bistriței numai sub formă de unelte finite, în timp ce din rocile locale apar și deșeuri de cioplire. De asemenea, nu trebuie omis faptul că există inventare litice unde proporția silexului de Prut este net superioară rocilor locale. În nivelurile de locuire gravettiană, care le suprapun pe acela aurignaciene, se constată că grupa caracteristică aurignaciană este uneori la fel de mare, ca procentaj, cu cea gravettiană: Bistricioara-Lutărie, niv. III (este semnificativ și faptul că în niv. IV al acestei stațiuni, încadrat în etapa a cincea probabilă, grupa caracteristică aurignaciană nu scade, ci crește proporțional față de cea gravettiană (8,02 și, respectiv, 5,93); la Ceahlău-Dârțu, în niv. II, aurignacian, grupa caracteristică aurignaciană are un procentaj de 22,32%, iar cea gravettiană, de 4,85% (de unde reiese prezența unor tipuri de unelte specifice Gravettianului în mediul aurignacian); în niv. III, gravettian, grupa specifică aurignaciană scade la 3,80%, iar cea gravettiană crește la 35,66%; la Ceahlău-Podiș, în niv. I, aurignacian, grupa caracteristică aurignaciană are o proporție de 11,48%, iar cea gravettiană, de 3,28%; în niv. II, gravettian, grupa aurignaciană scade la 2,13%, iar cea gravettiană crește la 21,27%; în niv. II, tot gravettian, grupa caracteristică aurignaciană întrunește un procentaj de numai 0,94%, iar cea gravettiană crește la 25,23%, pentru ca în nivelul IV, gravettian, să se constate un fenomen semnificativ în ceea ce privește proporțiile tipologice ale inventarelor litice: crește grupa aurignaciană, față de nivelul precedent, la 5,17%, și scade cea gravettiană (elementul comparativ se menține), la 18,96%: în sfârșit,

în ultimul nivel, gravettian, grupa caracteristică aurignaciană ajunge la un procentaj de 2,84%, iar cea gravettiană, la 36,36% (Al. Păunescu, 1998 120–261).

Așa cum am precizat, atât M. Otte, cât și Al. Păunescu au propus scheme proprii privind evoluția Gravettianului la scară europeană sau locală. Astfel, la scară continentală, au fost identificate cinci stadii ale unor „ritmuri evolutive”: stadiul I, care lipsește din spațiul carpato-nistrean, se caracterizează prin prezența microlitelor și a „flechetelor”; stadiul II conține lame de tip «appointée», retușate și trunchiate; acest stadiu se referă îndeosebi la zona ciclurilor 7b, 7a, 6b și 6a de la Malu Galben, din periodizarea lui P. Haesaerts (1993, 67–70), la nivelele 10-8 de la Molodova V. Acest utilaj poate fi caracterizat drept un „macrogravettian.” Acestei faze de evoluție îi mai pot fi racordate descoperirile de la Ciutulești (I. Borziac, N. Chetaru, 1995, 95–13), nivelul 7 de la Cormani IV, poate chiar primul nivel gravettian de la Stânca-Ripiceni, așa cum a fost prezentat de către N.N. Moroșan (1938, 128–130), dar și unele loturi de piese litice, culese prin cercetări de suprafață (I. Borziac, 1983, 33-64); stadiul III are piese «à cran», alte piese cu scobituri retușate lateral, devin mai abundente burinele pe trunchiere retușată, uneori duble și multiple, se răresc burinele de unghi și diedre. Se diversifică și crește proporția lamelor și lamelelor retușate abrupt, inclusiv vârfulurile La Gravette. Apar unele străpungătoare din silex și sunt frecvente lamele cu retușe marginale fine. Devin numeroase piesele din os, corn, fildeș, printre care „batoane perforate”, „săpăligile”, vârfulurile fusiforme din corn de ren polar, vârfulurile fusiforme cu incizii duble longitudinale, mănere din coaste de mamut, pentru unelte duble (I. Borziac, C. Beldiman, 1996, 52–55). Devin frecvente „lisoarele” și străpungătoarele din oase tubulare și din corn de ren. Acestei faze de evoluție îi pot fi atribuite materialele ciclurilor 5b, 5a, 4b și 4a din sistematizarea lui P. Haesaerts (1993, 67–70) de la Mitoc-Malu Galben, nivelul 7 de la Molodova V, ca și nivelul 6 de la Cormani IV, Mežigorcy, Bila (N.F. Petričenko, 1964, 215–218), Oselivka II, niv. inferior, Voronovica I, Zamostia I (unde, printre alte tipuri sunt prezente vârfulurile cu scobitură laterală) (A.P. Černyš, 1973, 70). În fauna acestor stațiuni și niveluri de locuire predomină renul polar, și numai la Mejigorți mamutul se află în procentaj superior; stadiul IV cuprinde elemente de tip «tronquée» și lamele «à dos». Materialele se află în depuneri de argilă, nisip fin, cuarțitic, loess, formate și acumulate imediat deasupra solului fosil de tip Briansk. Vârsta acestor locuiri se plasează între 23.000 – 20.000 ani B. P. Acestui stadiu îi pot fi atribuite ciclul 2b de la Mitoc-Malu Galben, nivelul II gravettian de la Pârâu lui Istrati, ca și Otaci II și Reca din spațiul dintre Prut și Nistru. La vest de Prut, s-ar mai putea racorda acestui stadiu, Bistricioara-Lutărie, niv. II, Cotu Miculinți, niv. VII-V, Crasnaleuca, niv. VIII-V, Cetățica I, niv. II-III. În inventarele acestor niveluri continuă tendința spre microlitizare, și spre o oarecare generalizare a pieselor cu laturile retușate abrupt, folosite la realizarea uneltelor compozite. Treptat, dispar burinele diedre, burinele de unghi se diminuează, dar crește ponderea burinelor pe troncatură retușată. Inventarul litic pare să fie tot mai mult adaptat spre prelucrarea produselor provenite din vânatoarea renului polar. Mamutul devine tot mai rar, sau dispare cu desăvârșire, fiind depistat, în proporție dominantă doar la Climăuți II, în ambele niveluri de locuire (A. David, T. Obadă, I. Borziac, 1995, 185–193). Mai precizăm că, mai recent, industriile celor două niveluri de la Climăuți II au fost atribuite paleoliticului superior vechi din zonă (V. Chirica, I. Borziac, 1996, 99); în sfârșit, stadiul V conține troncaturi și piese geometrice (M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996, 213–226; M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, 1998, 37–46). Acest stadiu corespunde unei răcirii evidente din ultima fază a glaciațiunii Würm. Îi pot fi racordate locuirile de la Cormani IV (niv. 5-1), Molodova V (niv. 6-1a), Molodova I (niv. 2-1), Cosăuți (niv. 21-1), ca și stațiunile dintre Bugul de Sud și Nipru: Dobraničevska, Mezin, Mežirici, Anetovka II. Datate în general, între 20.000 și 13.000–12.000 ani B. P., ele apar în depunerile orizonturilor II și I ale loessului tardiglaciuar, sedimentarea fiind întreruptă de orizonturile mai greu sesizabile ale fazelor de ameliorare a climei, de tip Lascaux, Laugerie sau Arcy, ca și de cele de la finele Tardiglaciuarului, de tip Dryas, Bolling și Alleröd. După cum am precizat, stadiul I lipsește din spațiul analizat de noi. Stadiul II este prezent la Molodova V, nivelurile X și IX, care sînt datate între 29.600 – 28.100 B. P., iar stadiul III, în nivelurile VIII – VII, datate între 24.000 – 23.000 B.P., când apar piesele «à cran» și «à dos». Noi considerăm că la Mitoc-Malu Galben, stadiul II este documentat în nivelurile inferioare, datate între 28.000 – 25.600 B. P., fiind prezente vârfulurile de tip La Gravette, microgravetele, lamele retușate, «appointée» și trunchiate; stadiul III este atestat în nivelurile superioare ale stațiunii de la Malu Galben, datate între 24.600 – 23.400 B. P., la utilajul precizat adăugându-se piesele de tip «pointe à cran» (M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, 1998, 37–46).

O altă „etapizare” a Gravettianului din spațiul dintre Carpați și Prut a fost propusă de Al. Păunescu, în două segmente care se contopesc parțial: spațiul dintre Carpați și Siret (Al. Păunescu, 1998, 40–43) și dintre Siret și Prut (1999, 34–43). Prima secvență a fost detaliată de noi (V. Chirica, 1999, 234–235), astfel că aici ne vom referi doar la elementele esențiale. Astfel, sunt propuse, pentru întregul teritoriu carpato-prutean, opt etape probabile de evoluție a Gravettianului, ajungând până în Epigravettian, în pragul Holocenului.

Prima etapă probabilă ar cuprinde nivelurile: I de la Mitoc-Malu Galben, VIII și VII de la Crasnaleuca, VII și VI de la Cotu Miculinți, II de la Bistricioara-Lutărie, II de la Podiș și I de la Buda. Deși vom reveni

ulterior, oferim doar câteva datări de cronologie absolută pentru această etapă probabilă: 28.910 ± 480 B. P. și 27.500 ± 600 B. P. pentru Mitoc-Malu Galben, 23.810 ± 190 B. P. pentru Buda, 20.310 ± 150 B. P. pentru Bistricioara-Lutărie, niv. II, 21.700 ± 800 B. P. pentru Crasnaleuca, niv. VII și 20.140 ± 410 B. P. pentru Cotu Miculinți, niv. VII.

A II-a etapă probabilă conține nivelurile: III de la Cetățica I, I de la Poiana Cireșului, IV, V și VI de la Lespezi. Precizăm că nivelul V de la Lespezi este datat la 18.020 ± 350 B. P., iar nivelul VI, la 17.620 ± 320 B. P.

Între etapele a II-a și a III-a probabile, Al. Păunescu introduce perioada de trecere, adică etapa II-III, în care este plasat nivelul V de la Cotu Miculinți.

A III-a etapă probabilă cuprinde următoarele locuiri: Ripiceni-Izvor, niv. Ia, Crasnaleuca, niv. III, Dolhasca-Dealul Viei, Bistricioara-Lutărie, niv. III, Dârțu, niv. III, Lespezi, niv. II-III. Precizăm că niv. III de la Lespezi este datat la 18.110 ± 300 B. P., cel de la Dârțu, la 17.860 ± 190 B. P., iar cel de la Bistricioara-Lutărie, la 20.995 ± 875 B. P. și 18.800 ± 1.200 B. P.

Este introdusă o nouă etapă de trecere, III-IV, unde sunt incluse: Cotu Miculinți, niv. III, Stânca-Ripiceni, niv. III, Mitoc-Malu Galben, niv. IV. Acest din urmă nivel este datat între 20.150 ± 210 B. P. și 20.300 ± 700 B. P.

A IV-a etapă probabilă cuprinde nivelurile Ib de la Ripiceni-Izvor, III de la Podiș, II de la Poiana Cireșului și III de la Cetățica II. Nivelul III de la Podiș este datat la 16.970 ± 360 B. P.

Perioada de trecere IV-V are încadrate nivelurile II de la Cotu Miculinți, I de la Ripiceni-Valea Badelui și V de la Ripiceni-Stânca.

A V-a etapă probabilă cuprinde, ca niveluri de locuire mai importante, II a de la Ripiceni-Izvor și IV de la Bistricioara-Lutărie, acesta din urmă fiind datat la 16.150 ± 350 B. P. și 19.055 ± 925 B. P.

În a VI-a etapă probabilă sunt incluse următoarele locuiri: Bistricioara Lutărie, niv. V, Dârțu și Podiș, niv. IV, Cetățica I, niv. IV.

A VII-a etapă probabilă, încadrată în Gravettianul final și datată în Tardiglaciari, cuprinde locuirile: Dârțu, niv. V, Ripiceni-Izvor, niv. Iib, Bistricioara-Lutărie, niv. VI, Podiș, niv. V, iar la est de Prut, stațiunile Oselivka-Chişla Nedjimova pe Nistru.

În sfârșit, a VIII-a etapă probabilă, epigravettiană, cuprinde stațiunile descoperite și cercetate de M. Brudiu, în sudul Podișului Moldovei, Oselivka V, niv. I și Molodova V, niv. Ia și I, pe Nistru.

Se poate aprecia că evoluția comunităților umane din întregul paleolitic superior, al „sistemului economic”, bazat pe vânătoare și cules, a avut loc pe fondul importantelor schimbări climatice din perioada întregului stadiu glaciari W III, cu perioadele sale de încălzire, care a avut un caracter global, dar cu particularități locale. Astfel, după opinia noastră, începutul evoluției tehnocomplexelor gravettiene dintre Carpați și Nistru pare să corespundă cu faza caldă, în timpul căreia a început procesul de acumulare și sedimentare a solului fosil de tip Briansk (= Stillfried B-Arcy-Kesselt-Dofinovka), fenomen datat cu aproximație la 32.000 ani B. P. Finalul formării și acumulării solului de tip Briansk este datat pe la 24.000 ani B. P. Dar, foarte important este faptul că acest sol fosil, foarte bine conturat, constituie un reper cronologic și stratigrafic foarte eficient, atunci când este observat și luat în considerație. Finalul formării solului de tip Briansk este urmat de o perioadă de înăsprire a climei, întreruptă parțial și local de oscilațiile climatice calde, de tip Tursac, când s-au format orizonturi nesemnificative de soluri fosile, relativ greu de observat în profilele stațiunilor arheologice din zona geografică luată în considerație. A urmat o altă perioadă de încălzire, reprezentată de oscilația climatică Laugerie/Lascaux, cu orizonturi specifice de sol fosil, date pe la 19.000/18.000 ani B. P., și care a avut o durată de aproximativ 700–1.100 ani. La sfârșitul întregului stadiu glaciari W III au avut loc alte oscilații climatice de încălzire: Dryas, Bolling și Alleröd, unele cu mai multe subfaze, în timpul cărora s-au format unele orizonturi de soluri fosile embrionare. Toate aceste oscilații climatice au fost destul de bine semnalate în depunerile profilelor stațiunilor Molodova V, Cormani IV, Mitoc-Malu Galben, Cosăuți, fapt care crează posibilitatea corelării stratigrafice a nivelelor de locuire din stațiunile menționate (F. Damblon, P. Haesaerts, Van Der Plicht, 1996, 177–233). De o importanță particulară este faptul că în profilul stațiunii de la Cosăuți au fost identificate solurile embrionare specifice ultimei faze a glaciațiunii Würm, situație unică în pedo-geologia stațiunilor paleolitice dintre Carpați și Nistru.

La Molodova V, situația stratigrafică permite corelarea solului de tip Briansk cu nivelurile arheologice 10 și 9. I. K. Ivanova precizează că la Molodova V solul fosil de tip Briansk este constituit din două orizonturi, între care este plasat un orizont de loess, specific unei perioade scurte de răcire a climei. Geologul menționat (I.K. Ivanova, 1987, 94–124), apreciază că nivelurile 10 și 9 reprezintă un singur strat de locuire. Aceste observații au fost confirmate prin cercetările efectuate în anii 1997 și 1998, de către o echipă internațională, formată din P. Haesaerts, I. Borzian, V. Chirica, L. Kulakovskaja. Precizăm că nivelul 9 de la Molodova a fost datat la 28.100 ± 1.000 și 29.650 ± 1.320 ani B. P. (LE-15). Eșantioanele de cărbune și oase, recoltate în anii 1997 și 1998, vor putea contribui la o nouă datare a nivelelor de locuire menționate, care reprezintă, până în prezent, cele mai vechi mărturii privind existența Gravettianului în zona Nistrului.

După cum am menționat, în zona Prutului Mijlociu, cele mai vechi niveluri de locuire gravettiană, inclusiv de pe întregul teritoriu al României, au fost identificate în bine cunoscuta stațiune de la Mitoc-Malu Galben. Am precizat mai sus datările de cronologie absolută, ca și caracteristicile tehnico-tipologice ale primului nivel de locuire de la Mitoc-Malu Galben. Așadar, se poate preciza, cu destulă certitudine, că în zona carpato-nistreană, Gravettianul își începe evoluția la 29.000–28.000 ani B. P. Mai este de precizat faptul că nivelurile de locuire de la Molodova și Mitoc sunt plasate în partea de jos a solului fosil de tip Briansk.

Tot în solul Briansk, dar în partea sa mediană, este situat nivelul de locuire al stațiunii de la Ciutulești I, din Valea Răutului, cu analogii în nivelurile 8 și 7 de la Molodova V (I. Borziac, N. Chetraru, 1995, 95–113). Aceste două niveluri sunt datate la 24.600 ± 350 B. P. (LU-14) și, respectiv, 23.700 ± 320 B. P. (GIN-10) și 23.000 ± 800 B. P. (MU-11). Mai precizăm că nivelul 7 al stațiunii Cormani IV, atribuit de A. P. Černyš Aurignacianului, a fost datat la 25.140 ± 350 B. P. (LU-586) și 24.500 ± 500 B. P. (GIN-1099). Dar, după opinia noastră, acest nivel poate fi atribuit Gravettianului datorită componentelor sale tehnico-tipologice. În același orizont al solului Briansk este încadrat nivelul IV (inferior) de la Corpați, datat la 25.250 ± 300 B. P. (GrN-9758). Inventarul acestui nivel este diferit de elementele tehnico-tipologice ale Gravettianului tipic. Aici au fost identificate bifaciale, ra cloare, segmente de cerc (I. Borziac, G. Grigorieva, N. Chetraru, 1981, 45–86). Pentru aceste criterii, noi am atribuit acest nivel culturii „Prut” (I. Borziac, 1994, 19–42), sincronizându-l cu nivelul aurignacian 2b de la Ripiceni, datorită prezenței segmentelor de cerc, idee avansată și de Al. Păunescu (1993, 150).

Complexele nivelurilor gravettiene II și III de la Mitoc-Malu Galben au fost datate cu peste 10 analize de cronologie absolută (V. Chirica, 1989, 50), ceea ce ne oferă posibilitatea de a le sincroniza cu nivelurile 8 și 7 de la Molodova V. Deoarece nivelul superior de la Mitoc-Malu Galben a fost datat la 19.910 ± 900 și 20.945 ± 850 B. P., putem aprecia că el aparține cu certitudine Gravettianului evoluat din spațiul carpato-nistrean. Precizăm, însă, că vârstele de la Molodova V și Cormani IV au fost obținute în laboratoare diferite, prin metode diferite, unele chiar învechite, și ar fi de dorit să avem la dispoziție noi datări, pentru verificarea celor menționate, dar și pentru mai bune corelări geo-cronologice.

În vederea definirii mai exacte a geo-cronologiei fazelor târzii ale Gravettianului din spațiul dintre Carpați și Nistru, cu niveluri de locuire plasate în depuneri de argilă, loess, nisip fin (de aspect cuarțitic), formate în ultima, și cea mai rece fază a Glaciationii Würm III, avem mai multe datări de cronologie absolută, care crează posibilitatea sincronizării acestor niveluri de locuire. În acest caz, reperul stratigrafic cel mai important pentru această etapă din evoluția Gravettianului, îl constituie solul fosil de tip Lascaux (= Arcy-Laugerie), datat cu aproximație pe la 18000–17000 ani B. P. Așa cum am precizat mai sus, oscilațiile climaterice de la sfârșitul Würmului III sunt foarte puțin sesizabile din punct de vedere stratigrafic, deoarece nu a existat timpul necesar pentru crearea unor soluri evoluate. Aceste elemente sunt compensate de numeroasele datări ale nivelelor de locuire luate în considerație, de la Molodova V, Cormani IV, Cosăuți (în spațiul dintre Prut și Nistru), dar și de la Crasnaleuca, Cotu Miculinți, Mitoc-Malu Galben, Lespezi, Bistricioara-Lutărie, Dârțu, Podiș, Cetățica I și Buda (din spațiul dintre Prut și Carpați). (A.P. Černyš, 1987, *passim*; V. Chirica, 1989, *passim*; 1996, 175–190; V. Chirica, I. Borziac, 1996, 123–138; I. Borziac, 1994, 19–41; F. Damblon, P. Haesaerts, Van Der Plicht, 1996, 177–223; M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996, 213–226; M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, 1998, 37–46). Straturile arheologice care aparțin Gravettianului târziu sînt amplasate în depuneri de loess, nisip fin, cuarțitic, nisipuri, care s-au format și acumulat în condițiile stabile de răcire accentuată a climei. Cu toate acestea, la Cosăuți, noi am putut evidenția un adevărat șir de cicluri climatice, marcate în depunerile de argilă, loess, nisip fin, ce par destul de monotone la prima vedere în majoritatea aflorimentelor specifice perioadei analizate. Respectivul cicluri climatice de la Cosăuți au în context orizonturi de soluri fosile embrionare, care permit sincronizarea lor cu nivelele reale de locuire gravettiană târzie (I. Borziac, 1991, 56–70; F. Damblon, P. Haesaerts, Van Der Plicht, 1996, 200–222). Un studiu microstratigrafic similar a fost efectuat pentru întregul profil de la Mitoc-Malu Galben (P. Haesaerts, 1993, 67–70), iar în prezent, aceleași studii se efectuează pentru sedimentele stațiunii Molodova V, în cadrul unui program internațional de lucru, care, în final, va permite sincronizarea profilelor celor trei stațiuni-cheie ale Gravettianului european.

Am precizat mai sus componentele principale ale nivelelor de locuire gravettiană din spațiul dintre Prut și Carpați, în cadrul „etapizării” propuse de Al. Păunescu (1998, 1999). Neconcordanțe există, atât în ceea ce privește caracteristicile „etapelor probabile” (dintre care unele au asigurată încadrarea pe criterii de cronologie absolută), cât și referitor la încadrarea propriu-zisă a unor nivele de locuire diferite ca elemente tehnico-tipologice și datări absolute, în aceeași etapă „probabilă”. Există, chiar și pe spații restrânse, cum ar fi cel dintre Carpați și Prut, la nivelul paleoliticului superior recent (Gravettian) o anumită dinamică a evoluției locuirilor omenești. Prezența silexului de Prut în toate stațiunile din spațiul geografic luat în considerație demonstrează existența unor relații, de schimb, de comunicare, între stațiuni și niveluri de locuire, între

oamenii care își stabiliseră campamentele pe terasele Bistriței și ale Prutului. În acest context, chiar și general, dar cu particularități specifice, este dificil de inclus componente și elemente definitorii cu anumită diversitate în cadrul acelorași entități de timp, spațiu și trăsături tehnico-tipologice.

O altă realitate se impune, și anume faptul că geocronologia depunerilor Cuaternarului târziu, în care sînt încorporate toate nivelele de locuire gravettiană, demonstrează locuirea cvasi-neîntreruptă a spațiului geografic considerat începînd cu perioada inițială de acumulare și sedimentare a solului de tip Briansk și până la sfîrșitul perioadei glaciare, până în zorii Holocenului. Pe criteriile cronologiei absolute, încadrarea generală a fenomenului a fost stabilită între 29.000–28.000 ani B. P. și 12.000–11.000 ani B. P.

O altă realitate, demonstrată de cercetările arheologice, este contemporaneitatea locuirilor gravettiene din acest spațiu (întîlnită și în alte zone geografice europene) cu locuirile aurignaciene, unele chiar cu caracteristici de arhaicitate (V. Chirica, 1998, 47–75; 2001, 102–120). Această contemporaneitate este certă pe o perioadă de aproximativ 8 milenii, dacă avem în vedere datările din Câmpia Română, dar și dintre Prut și Nistru (I. Borziac, T. Obadă, 1999, 42).

O problemă încă nerezolvată în totalitate este aceea a genezei Gravettianului dintre Carpați și Nistru. O tentativă de evidențiere a unor elemente definitorii în acest sens s-a realizat în 1996 (V. Chirica, 1996, 175–190), dar problemele legate de originea, periodizarea și atribuirea culturală a locuirilor postaurignaciene (ale paleoliticului superior în general) au apărut odată cu primele descoperiri. N.N. Moroșan (1938, 128–130) a divizat paleoliticul superior cunoscut la vremea sa în trei faze de evoluție a Aurignacianului, și trei, a Gravettianului. P.I. Boriskovski (1953, 121) sublinia că în paleoliticul superior vechi de pe Nistru nu se cunosc tradiții mai vechi, musteriene, în cioplirea uneltelor, neacceptînd transformarea Musterianului local în paleolitic superior. A.P. Černyš (1987, 82–90) a susținut la început tezele lui Boriskovski, dar apoi a căutat să demonstreze că nivelele 11 și 10a de la Molodova V sînt de tranziție de la Musterian la Aurignacian, chiar dacă, după opinia noastră, în nivelele de locuire menționate, sunt prea puține elemente de origine musteriană. Tot A.P. Černyš menționa că materialele atribuite fazelor timpurii ale paleoliticului superior de pe Nistru – faza „Babin” și faza „Voronovica” ar fi de tip aurignacian. Noi considerăm că acestea ar putea fi aurignaciene după vîrstă, dar nu ca esență tehnico-tipologică. G.P. Gregoriev (1970, *passim*) a încercat să demonstreze existența unei culturi de sine stătătoare, Molodova, cu două faze de evoluție. Într-un alt studiu, M.V. Anikovič (1987, 42–64) neagă existența fazei „Babin”, iar geneza culturii Molodova este pusă în legătură cu Szeletianul (G.V. Grigorieva, M.V. Anikovič, 1991, 72–89). Aici este cazul să amintim că unele vîrfuri simetrice, nebifaciale, specifice Szeletianului sunt prezente în fazele timpurii ale Gravettianului de pe Nistru (care nu are absolut nici o legătură cu Szeletianul), dar și în alte culturi ale paleoliticului superior, cum ar fi Pavlovianul. În același timp, bifacialele specifice Szeletianului lipsesc în Gravettianul din zona Nistrului. La rîndul nostru, noi nu pretindem a rezolva deplin și definitiv această problemă, dar vom încerca să argumentăm unele interpretări proprii. S-a stabilit deja, că nivelurile inferioare ale profilelor de la Mitoc-Malu Galben, Molodova V și Cormani IV sunt suficiente de bine conturate tipologic și stratigrafic, ca aparținînd unor etape timpurii ale Gravettianului. Deci, sub acestea, nu mai pot să apară decât locuiri mai vechi, aparținînd paleoliticului superior vechi și paleoliticului mijlociu. Acest fapt nu ne dă temeii pentru a vedea în toate stațiunile evoluția Musterianului în Aurignacian și, cu atît mai puțin, în Gravettian. În zona circumcarpatică sunt cunoscute stațiuni și culturi ale paleoliticului superior, recunoscute ca fiind de tranziție, de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior. Printre acestea se semnalează Bohunicianul, fazele timpurii ale Szeletianului, nivelul inferior al grotei Brînzei și, poate, chiar primele două niveluri aurignaciene de la Ripiceni-Izvor, ori locuirea de la Mitoc-Valea Izvorului. Dacă avem în vedere că unele tehnocomplexe din această categorie se datează pe la 28.000 ani B.P., vom constata contemporaneitatea acestora cu primele niveluri gravettiene pe plan continental, datate între 30.000–28.000 ani B. P.: complexe gravettiene ale nivelelor 5 și 6 de la Willendorf, unde avem un Gravettian deja format tipologic.

Bohunicianul este reprezentat de cîteva stațiuni din Moravia și se bazează pe tehnica Levallois; tehnocomplexele conțin forme tipice musteriene, dar și din paleoliticul superior în sensul clasic; se datează între 43.000–38.000 ani B.P. Vârsta sa corespunde, în linii generale, cu aceea a Aurignacianului de la Bacho-Kiro (niv. 11) și de la Willendorf II (J.K. Kozłowski, 1979, 77–101; H. Delporte, F. Djindjian, 1979, 103). Materialele de tip bohunician de la Bohunice, Stranska Skala III au provocat un real interes printre specialiști, unii considerînd că acesta a evoluat pe baza tehnicii Levallois, de tip Molodova I, V și Cormani IV (K. Valoch, 1990, 213–221; 1993, 31–34). Este posibil că fazele timpurii ale Szeletianului și Aurignacianului din Europa Centrală s-au dezvoltat pe seama industriilor Bohunicianului, cu forme bifaciale și gratoare înalte (J. Svoboda, 1990, 199–211; K. Valoch, 1990, 215–219), dar fără nici o influență asupra tehnocomplexelor gravettiene. Nu este deloc imposibil ca varietatea tipologică a Aurignacianului din niv. 11 de la Bacho-Kiro, ca și din nivelele inferioare (aurignaciene) de la Mitoc-Malu Galben, fără forme bifaciale, și fără tehnica Levallois de percuzie, să fi stat în vreun fel la baza celor mai timpurii utilaje gravettiene din Europa

est-centrală. Considerăm această opinie ca o importantă ipoteză, pe care viitoarele cercetări o vor putea confirma sau nu. Este foarte posibilă evoluția Gravettianului conform schemei propuse de M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac (1996, 213–226), cu precizarea că și în nivelul VIII al grotei Temnata se pot delimita elemente ale unui Gravettian de început (J. K. Kozłowski, 1996, 191–202).

Oricum, noi sperăm că cercetările viitoare, ca și noile datări de cronologie absolută vor permite în condiții mai bune analiza și rezolvarea problematicei impuse de geneza Gravettianului din spațiul dintre Carpați și Nistru.

CONCLUZII

1. După opinia noastră, geneza Gravettianului din zona luată în considerație se află în arealul Europei Centrale, din Austria sau Cehia. Pe teritoriul României, cele mai vechi locuiri au fost identificate la Mitoc-Malu Galben, de unde s-au putut răspândi în alte microzone. Poate că ar trebui luate în considerație și descoperirile din nivelul 11 de la Bacho Kiro.

2. Gravettianul de pe Nistru și din regiunile limitrofe reprezintă o variantă locală, cu caracteristici specifice, dar care, în linii generale, poate fi atribuit Gravettianului Oriental.

3. În decursul unui interval de timp de aproximativ 20 de milenii, timp de peste 8.000 de ani, Gravettianul de pe Nistru și de pe Prut s-a dezvoltat în paralel cu alte culturi locale ale paleoliticului superior: Aurignacianul evoluat și târziu, Cultura de Prut, cultura Rașcov.

4. Fenomenul stațiunilor pluristratificate, de pe Nistru și Prut, cunoscut și pe Bugul de Sud, poate fi explicat prin reluarea amplasării campamentelor umane în calea rutelor milenare de migrație a turmelor de reni, dar și a altor ierbivore mari.

5. Structura industriilor gravettiene din zona luată în considerație a fost determinată de necesitățile prelucrării produselor rezultate din vânătoarea marilor ierbivore cunoscute.

6. Gravettianul Oriental reprezintă, de fapt, un conglomerat de culturi ale paleoliticului superior, cu geneze probabil diferite, pe fondul diversificat al unor posibile locuiri anterioare; în industriile acestora „fondul” tipologic prezintă diferite modificări ale lamelor și lamelelor cu laturile retușate abrupt, ca și piese pentru unelte compozite. Dar aceste piese nu pot fi concepute decât ca elemente tehnologice și nu ca purtătoare ale unor informații despre cultura paleolitică respectivă.

În fond, Gravettianul Oriental, atât de bine reprezentat pe terasele Nistrului, ale Prutului și ale Bistriței, ca și în regiunile limitrofe, este o simbioză de tradiții, care au trebuit să se adapteze la evoluțiile dictate de schimbările climaterice ale mediului ambiant de care depindea supraviețuirea comunităților umane.

BIBLIOGRAFIE

- M.V. Anikovič, 1987, *K voprosu o pravomernosti vydelenija „Babinskoy” stupeni pozdnego paleolita Pridnestrov'a*, în *Moldavskoe Podnestrovie v pervobytnuju epochu*, Chișinău, p. 42–63.
- M. Bitiri, 1972, *Paleoliticul în Țara Oașului. Studiu arheologic*, București.
- P.I. Boriskovski, 1953, *Paleolit Ukrainy*, în *Materiali i issledovanija po Arheologia SSSR*, 40, Moscova-Leningrad.
- I. Borziac, 1983, *Pozdnyi paleolit Dnestrovsko-Carpatskogo regiona (opyt sistematizacii)*, în *Pervobytnoe drevnosti Moldavii*, Chișinău, p. 33–64.
- I. Borziac, 1991, *Quelques données préalables sur l'habitat tardi-paléolithique pluristratifié de Coseoutsy sur le Dniestr Moyen*, în *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, B.A.I., IV (ed. V.Chirica), Iași, p. 56–71.
- I. Borziac, 1994, *Paleoliticul și mezoliticul în spațiul dintre Nistru și Prut (Republica Moldova)*, în *Thraco-Dacica*, XV, 1-2, București, p. 19–40.
- I. Borziac, 1998, *Gravett Podnestrov'a i ego sviazi s Edinstvom Willendorf-Pavlov-Kostenki*, în *Vostočnyi Gravett*, Moscova, p. 135–141.
- I.A. Borziac, G.V. Grigorieva, N.A. Chetraru, 1981, *Poselenija drevnekamennogo veka na severo-zapade Moldavii*, Chișinău.
- I. Borziac, N. Chetraru, 1995, *Stațiunea din paleoliticul superior Ciutulești I*, în *ArhMold*, XVIII, p. 95–113.
- I. Borziac, C. Beldiman, 1996, *Corpuri de unelte compozite în situri paleolitice din bazinul Nistrului și regiunile limitrofe*, în *Simpozionul de Arheologie*, Târgoviște, p. 52–55.
- I. Borziac, C.-V. Chirica, 1996, *Pièces de marne du Paléolithique supérieur de la vallée du Dniestr*, în *Préhistoire Européenne*, 9, Liège, p. 393–401.

- I. Borziac, M. Otte, P. Noiret, 1998, *Piese de artă paleolitică și de podoabă de la stațiunea paleolitică cu mai multe niveluri de locuire Cosăuți din zona Nistrului Mijlociu*, în *Revista Arheologică*, 2, Chișinău, p. 5–27.
- I. Borziac, T. Obadă, 1999, *Stațiunea aurignaciană cu două niveluri de locuire Climăuți II de pe Nistrul Mijlociu*, în *MemAntiq*, 23, Piatra Neamț (s. t.).
- M. Brudiu, 1974, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova. Studiu arheologic*, București.
- M. Cărciumaru, 1980, *Mediul geografic în Pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, București.
- N.A. Chetraru, 1973, *Pamjatniki epoch paleolita i mezolita. Arheologičeskaja karta Moldavskoi SSR*, vol. 1, Chișinău.
- V. Chirica, 1989, *The Gravettian in the East of the Romanian Carpathians*, B.A.I., III (ed. V. Chirica), Iași.
- V. Chirica, 1991, *Le Gravettien à l'est des Carpathes*, în *Les bassins du Rhin et du Danube au Paléolithique supérieur: environnement, habitat et systèmes d'échange*, ERAUL, Liège, p. 9–16.
- V. Chirica, 1996, *Les origines du Gravettien en Roumanie*, în *XIII Congrès UISPP*, Forli, vol. VI, p. 175–189.
- V. Chirica, 1998, *Le Paléolithique de Mitoc*, în *CercetIst* (Serie Nouă), XVII/1, Iași, p. 47–75.
- V. Chirica, 1999, *Arheologia Cuaternarului*, în *Cuaternarul pe teritoriul României* (coord. A. Saraiman, V. Chirica), Iași, p. 207–277.
- V. Chirica, 2001, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, B.A.I., XI (ed. V. Chirica), Iași.
- V. Chirica, I. Borziac, 1992, *Les ivoires du Sud-Est de l'Europe: Bulgarie, Grèce, Yougoslavie et Roumanie jusqu'à Dniestr*, în *Le travail et l'usage de l'ivoire au Paléolithique supérieur* (édité par J. Hahn, M. Menu, Y. Taborin, Ph. Walter, F. Widemann), Ravello, 1993, p. 199–210.
- V. Chirica, I. Borziac, 1996, *L'Aurignacien tardif des Carpates à Dniestr*, în *XIII Congrès UISPP*, Forli, vol. VI, p. 99–121.
- F. Damblon, P. Haesaerts, J. Van Der Plicht, 1996, *New Datings and Considerations on the Chronology of Upper Palaeolithic sites in Great Eurasiatic Plain*, în *Préhistoire Européenne*, 9, Liège, p. 177–231.
- A. David, T. Obadă, I. Borziac, 1995, *Restes squelettiques de Mammifères dans les fouilles de la station paléolithique Climăuți II*, în *MemAntiq*, XX, Piatra Neamț, p. 185–193.
- H. Delporte, F. Djindjian, 1979, *Note à propos de l'outillage aurignacien de la couche 11 de Bacho Kiro*, în *Middle & Early upper Palaeolithic in Balkans*, Warszawa-Krakov.
- G.P. Grigoriev, 1970, *Verchnyi paleolit. Kamennyi vek SSSR*, Moscova.
- G.P. Grigoriev, 1998, *Otmošenie gravettina k Zapadu*, în *Vostočnyi Gravett*, Moscova, p. 73–80.
- G.V. Grigorieva, M. V. Anikovič, 1991, *Au sujet des liens culturels entre certaines industries du Paléolithique supérieur d'Hongrie et d'Europe d'Est*, în *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, B.A.I., IV (ed. V. Chirica), Iași, p. 72–89.
- M.D. Gvozdover, 1998, *Cremnevyi inventari Avdeevskoi verchnepaleolitičeskoj stojanki*, în *Vostočnyi Gravett*, Moscova, p. 224–278.
- I.S. Gurvič, B.O. Dolgich, A.V. Smoleak, 1970, *Hozeaištvo narodov severa v XVII-XX vv. Obščestvennyi stroi i narodov Severnoi Sibiri*, Moscova.
- P. Haesaerts, 1993, *Stratigraphie du gisement paléolithique de Mitoc Malu Galben (district de Botoșani, Roumanie): Etude préliminaire*, în *Préhistoire Européenne*, 3, Liège, p. 67–73.
- I.K. Ivanova, 1987, *Paleogeografia i paleoekologia sredy obitanija liudei kamennogo veka na srednem Dnestre. Stojanka Molodova V. Liudi kamennogo veka i ocručaiuščiaia sreda*, Moscova.
- J.K. Kozłowski, 1979, *Le Bachokirien – la plus ancienne industrie du Paléolithique supérieur en Europe*. *Middle & Early Upper Palaeolithic in Balkans*, Warszawa-Krakov.
- J.K. Kozłowski, 1996, *L'origine du Gravettien dans le Sud-Est européen*, în *XIII Congrès UISPP*, vol. 6, Forli, p. 191–202.
- Fl. Mogoșanu, 1978, *Paleoliticul din Banat*, București.
- N.N. Moroșan, 1938, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est*, în *AIGR*, XIX, București.
- C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, 1966, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia*, N.S., X, București, p. 5–105.
- M. Otte, 1981, *Le Gravettien en Europe Centrale*, vol. 1–2, Brugge.
- M. Otte, P. Noiret, V. Chirica, I. Borziac, 1996, *Rythme évolutif du Gravettien Oriental*, în *XIII Congrès UISPP*, vol. 6, Forli, p. 213–226.
- M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, I. Borziac, V. Chirica, 1996, *Recherches sur le Paléolithique supérieur de la Moldavie*, în *Archéologie et Préhistoire. Bull. Soc. Royale Anthropologie et Préhistoire*, Bruxelles, 106, p. 45–80.
- M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, 1998, *Regards sur le Paléolithique supérieur de la Moldavie*, în *CercetIst*, Serie Nouă, XVII/1, Iași, p. 37–45.
- M. Otte, P. Noiret, I. Lopez-Bayon, I. Borziac, V. Chirica, 1999, *Région-clef de la Préhistoire orientale. La Moldavie*, în *Archéologia*, 353, Paris.
- Al. Păunescu, 1970, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București.
- Al. Păunescu, 1993, *Ripiceni-Izvor. Paleolitic și mezolitic. Studiu monografic*, București.

- Al. Păunescu, 1998, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret*, vol. I/1, București.
- Al. Păunescu, 1999, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol. I/2, București.
- N.F. Petricenko, 1963, *Pozdnepaleolitičeskaja stojanka Bila na Prute*, în *Sovetskaja Archeologija*, 3, p. 215–218.
- A.N. Rogačev, 1957, *Mnogoslojnye stojanki Kostenskogo-Borševskogo raiona na Donu i problema razvitija kul'tury v epochu verchnego paleolita na ruskoj ravnine. Materialy i issledovanija po arheologii SSSR*, 59, Moscova-Leningrad.
- A.N. Rogačev, M.V. Anikovič, 1984, *Pozdnyi paleolit Ruskoj ravniny i Kryma. Archeologia SSSR, Paleolit SSSR*, Moscova.
- J. Svoboda, 1990, *The Bohunicien*, în *Feuilles de pierre. ERAUL*, 42, Liège.
- A.P. Černyš, 1973, *Pam'jatniki paleolita i mezolita Pridnestrov'ja. Karta i Katalog mestonachojdenii*, Moscova.
- A.P. Černyš, 1987, *Etalonnaja mnogoslojnaja stojanka Molodova V*, în *Arheologia, Mnogoslojnaja paleolitičeskaja stojanka Molodova V. Liudi kamennogo veka i ocružaiuščiaia sreda*, Moscova, p. 7–92.
- K. Valoch, 1990, *Le szélézien en Moravie*, în *Feuilles de pierre. ERAUL*, 42, Liège, p. 213–221.
- K. Valoch, 1993, *V zari ochnu nejstaršich lovcu (starši doba camenna-paleolit)*, în *Parveke dejinu Moravy*, Brno, p. 28–45.

LE GRAVETTIAN DE L'ESPACE ENTRE LES CARPATHES ET LE DNIESTR

RÉSUMÉ

Jusqu'à présent, dans l'espace compris entre le Dniestr et les Carpates Orientales, on a découvert et partiellement étudié plus de 500 gisements gravettiens. Parmi les plus importants sites, il faut mentionner ceux à plusieurs niveaux d'habitat, et qui ont fourni d'importantes collections lithiques et faunistiques: Molodova I et V, Oselivka, Coșăuți, Cormani IV, Ciutulești I, Mitoc-Malu Galben, Ripiceni-Stânca, Ripiceni-Izvor, Crasnaleuca, Cotu Miculița, Dolhasca-Dealul Viei, Bistricioara-Lutărie, Ceahlău-Dârțu, Ceahlău-Podiș, Ceahlău-Cetățica, Lespezi, Buda, etc.

Sur la base de ces découvertes de la Vallée du Dniestr on a élaboré des schémas possibles sur l'évolution du Paléolithique supérieur vers l'Ouest. Du point de vue méthodologique, ces schémas étaient axés sur la conception axiale d'évolution permanente du Paléolithique, à présent étant dépassés. Ils incluaient 6-7 étapes d'évolution du Paléolithique supérieur, en se basant sur l'évolution lente des outils; à l'époque, ils ont contribué à la connaissance et à la compréhension des processus compliqués de la taille de la pierre, de la transformation des outils, de l'économie des communautés humaines basées sur la chasse et la cueillette.

Conformément à ces schémas, les particularités locales des industries étaient nivelées à cause de larges analogies très injustifiées et, de la sorte, la structure concrète des différentes industries restait encore à déchiffrer.

Les idées et les principes de définition du Gravettien oriental ont été beaucoup véhiculés pendant le Colloque «Le Gravettien Oriental» de Moscou-Zaraïsk.

Certes, l'attribution sûre au Gravettien oriental ne peut être envisagée que pour un certain groupe d'industries de l'espace entre le Dniestr et les Carpates. C'est là-bas qu'on a découvert et a étudié des complexes de transition du Moustérien au Paléolithique supérieur, des complexes aurignaciens typiques, des complexes à traits mixtes, aurignaciens et gravettiens.

C'est de plus en plus évident que le Gravettien de l'espace compris entre les Carpates et le Dniestr est essentiellement différent du Gravettien des bassins de la Desna, du Dniepr, du Don et que le Gravettien de l'espace considéré représente une division distinctive dans le cadre général du Gravettien oriental.

Pour élucider les particularités typologiques et structurales des techno-complexes gravettiens de la zone considérée, il est nécessaire de définir ce que nous comprenons par la notion de Gravettien oriental dniestréen. Le Gravettien dniestréen inclut les industries du Paléolithique supérieur de la Vallée du Dniestr et des régions limitrophes (des Carpates au Bug du Sud) qui sont, en fait, dépourvues de types d'outils aurignaciens (grattoirs carénés hauts, lames retouchées à des retouches semi-abruptes, burins dièdres, polyèdres, nucléiformes), formes moustériennes (raclours, pointes moustériennes, pièces denticulées, à crans latéraux retouchés, burins carénés), où les bifaces sont extrêmement rares ou qui sont totalement dépourvues de pièces caractéristiques de la division culturelle Kostenki-Willendorf-Pavlov-Spadsista (les couteaux – petits ciseaux de type «Kostenki», les pointes à forme de feuille de type «Pavlov»).

L'étape ancienne du Gravettien est pratiquement dépourvue de pièces d'art et de parure. Celles-ci n'apparaissent que pendant l'étape moyenne d'évolution des industries gravettiennes de la zone après la limite d'environ 23.000 ans B. P. Dans nos sites, on connaît deux figurines anthropomorphes féminines en marne (Molodova, niv. 9 et 7), la figurine d'un bison (Coșăuți, niv. 2a), des pièces à décor incisé ou en relief à destination utilitaire (des manchons à aiguilles, pointes de pique, «serfouettes», lances à pêcher, harpons, le bâton perforé du niveau 7 de Molodova V), les pendentifs en cortex ou

marne de Mitoc-Malu Galben ou Coșăuți, les pendentifs en os et en ivoire de Coșăuți, des pièces en grès à decor incisé. Les pièces de parure sont représentées par des pendeloques en dents de renard et renne polaire, bracelets en défense de mammoth.

Dans la majorité des sites, l'inventaire lithique abonde en burins, parmi lesquels ceux à troncature retouchée prédominent. On retrouve aussi, en nombre considérable, les lames et les lamelles à retouches abruptes.

La majorité des sites du Gravettien de la zone sont temporaires et ont probablement fonctionné pendant les périodes d'automne-hiver. Ceci est indiqué par le fait que parmi les restes fauniques du renne polaire, il n'y a pas d'individus âgés de moins de 8-9 mois. Les niveaux minces d'habitat, qui ne dépassent pas 15-18 cm, témoignent aussi du caractère temporaire des sites.

Dans toutes les sites on a utilisé les roches locales: le silex de Volinia sur le Dniestr, le silex de Prut dans les gisements de la Dépression du Prut Moyen, même silex du Prut et grès sur les terrasses de la Bistrița. A Mitoc-Malu Galben on a dépisté le silex allogène, et à Coșăuți, quelques pièces en obsidienne.

La grande majorité des sites sont localisés dans les zones à grandes rivières abondantes en matière première pour la taille des outils et qui offraient les meilleurs conditions de milieu écologique. On parle de la zone comprise entre les Carpates Orientales et le Dniestr, le Bug du Sud, la Desna et le Don. En ce qui concerne le Dniestr Moyen, l'emplacement des campements en plusieurs reprises, ce qui a déterminé d'avoir des gisements pluristratifiés, est lié par certaines particularités phylo-génétiques du renne – le principal objet de chasse par des communautés gravettiennes.

Le début de l'évolution des techno-complexes gravettiens dans la zone prise en considération correspond à une phase chaude, pendant laquelle on a commencé le processus d'accumulation d'un sol fossile de type Briansk (= Stiefried B, Arcy, Dofinovka). Le commencement de la formation et de l'accumulation de ce sol fossile est situé environ à 32.000 ans B. P., les phases finales à 24.000 ans B. P. Ce sol fossile, bien décrit, sert d'un important indicateur chronologique et stratigraphique assez efficace. Après la limite de 24.000 ans B. P., on constate le début d'une période de détérioration climatique, partiellement interrompue par les oscillations chaudes du type Tursac, lorsque des horizons insignifiants de sols fossiles se sont formés, étant parfois difficile à les observer dans le profil; une autre oscillation chaude a eu lieu il y a environ 19.000-18.000 ans B. P., quand se sont formés les sols de type Laugerie/Lascaux. A la fin de la période glaciaire W III, les oscillations chaudes Dryas, Bölling et Alleröd ont lieu, permettant elles aussi la formation de sols fossiles embryonnaires. Ces oscillations climatiques sont assez bien signalées dans les dépôts argileux des sites de Molodova V, Cormani IV, Mitoc-Malu Galben et Coșăuți. Ce qui nous permet de corréler du point de vue stratigraphique des niveaux d'habitat à ces sites. Une importance particulière est accordée au fait que dans les dépôts du site de Coșăuți, on a trouvé des sols embryonnaires de la dernière phase de la glaciation, ce qui a d'ailleurs un caractère unique dans l'espace compris entre le Dniestr et les Carpathes.

Les plus anciennes couches d'habitat gravettien de la zone prise en considération se trouve à Molodova V (28.100 ± 1.000 B. P. et 29.650 ± 320 B. P.) et à Mitoc-Malu Galben (28.910 ± 480 B. P. et 27.500 ± 600 B. P.). Donc, on peut affirmer que la date d'apparition du Gravettien ancien est située environ vers 29.000-28.000 ans B.P. Nous pouvons préciser que les niveaux datés sont localisés dans la partie inférieure du sol fossile de type Briansk.

Dans le même sol fossile, mais dans sa partie centrale qu'on a découvert le niveau d'habitat de Ciutulești I, dont l'industrie lithique a des traits communs avec Molodova V, niv. 8-7, situés dans le même sol fossile. Les dates de ces niveaux sont 24.600 ± 350 B. P., 23.700 ± 320 B. P. et 23.000 ± 800 B. P. Le niveau 7 de Cormani IV, considéré par A. Černýš aurignacien (?) est daté à 25.140 ± 350 B. P. et 24.500 ± 500 B. P. Mais, à notre avis, ce niveau appartient même au Gravettien.

C'est toujours dans le niveau de sol fossile de type Briansk qu'on retrouve le niveau 4 de Corpaci, daté à 25.520 ± 300 B. P., mais avec un inventaire différent du Gravettien typique, étant synchronisé avec le niveau aurignacien 2b de Ripiceni-Izvor par les segments de cercle.

En ce qui concerne les techno-complexes gravettiens II-III de Mitoc-Malu Galben, par l'inventaire lithique et par les datations 14 C, nous donne la possibilité de les synchroniser avec les niveaux 8-7 de Molodova V. Le dernier niveau de Malu Galben est daté à 19.910 ± 900 B. P. et 20.945 ± 850 B. P. Tous ces niveaux d'habitat appartiennent au Gravettien évolué de la zone comprise entre le Dniestr et les Carpathes.

Les couches d'habitat appartenant à des phases tardives du Gravettien sont localisées dans les dépôts d'argile, loess, sable fin, quartzitique, formés pendant la dernière et la plus froide phase du W III. Le plus important repère stratigraphique pour cette période d'évolution du Gravettien est le sol fossile de type Lascaux-Laugerie-Arcy, daté environ à 18.000-17.000 ans B. P.

M. Otte et ses collaborateurs ont présenté un schéma d'évolution du Gravettien par des cycles, en se basant sur les observations faites à Molodova V, Coșăuți et Mitoc-Malu Galben, raccordés aux plus importants gisements d'Europe. Ainsi, les plus anciens niveaux du Gravettien de la zone concernée sont raccordés à la deuxième phase de son évolution dans l'Europe Centrale. En ce qui nous concerne, nous essayerons d'y raccorder aussi des matériaux découverts dans d'autres gisements de la zone, premièrement ceux qui sont mieux connus, fournissant plus d'informations y compris par des datations de la chronologie absolue.

La deuxième phase d'évolution du Gravettien d'ici est synchronisée avec les cycles 7b, 7a, 6b, 6a de Malu Galben, qui ont l'âge de 28.000 – 25.000 B. P. et avec les niveaux 10-8 de Molodova, datés à 28.000 – 26.000 B. P., même les sites de Ciutulesti, Cormani IV, niv. 7, peut-être Ripiceni-Stânca, niv. 1 gravettien.

La troisième phase contient les cycles 5b, 5a, 4b, 4a de Malu Galben, niv. 7 de Molodova V, daté à 25.000 – 22.000 B. P., Cormani IV, niv. 6, Mejigorti, Bila, Oselivka II, niv. inférieur, Voronovița I, Zamostie I (situés en Ukraine), Mitoc-Pârâu lui Istrati (niv. inférieur), et, probablement, Buda (sur la Bistrița).

La quatrième phase inclut les niveaux situés dans les dépôts d'argile, de sable fin quartzitique, de lœss, accumulés au-dessus du sol de type Briansk, et qui, dans certaines zones de l'Europe contiennent un horizon de sol fossile de type Tursac (daté entre 21.000 – 20.000 B. P.). On peut attribuer à cette phase, le cycle 2b de Malu Galben, niv. II gravettien de Pârâu lui Istrate, niv. II de Bistricioara-Lutărie, niv. II de Stânca-Ripiceni, VIII-V de Cotu Miculinți, VII-V de Crasnaleuca, II-III de Cetățica I, puis Otaci II, Reca, etc.

La cinquième phase du Gravettien correspond à la période de refroidissement de la dernière phase du W III, identifiée au niveaux 5-1 de Cormani IV, 6-1a de Molodova V, 2-1 de Molodova I, 21-1 de Coșăuți, IV-I de Lespezi, les derniers niveaux de Crasnaleuca et Cotu Miculinți, même Dobraničevska, Mezin, Mejirici, Anetovka II, etc. L'âge des ces sites (niveaux) varie entre 20.000 et 13.000-12.000 B. P.

Les auteurs présentent aussi la périodisation établie par Al. Păunescu pour la zone entre Carpates – Siret et Siret – Prut (7-8 étapes probables).